

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

31.10.2024. Nr. 1-6/11

Latvijas Republikas Satversmes tiesai
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par pieaicināto personu lietā Nr. 2024-16-01

Satversmes tiesa 2024.gada 1.jūlijā ir ierosinājusi lietu “Par 2024.gada 11.janvāra likuma “Grozījumi Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā” 4.panta, ciktāl ar to Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 3.panta pirmā daļa papildināta ar 8.punktu un otrās daļas 4.punkts izteikts jaunā redakcijā, un 19.panta, kā arī Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 3.panta piektās daļas 3.punkta, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3.panta otrās daļas 4.punktā norādītajām piedevām, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105.panta pirmajiem trim teikumiem.”, turpmāk – lieta Nr.2024-16-01.

Ar Satversmes tiesas 2024.gada 7.oktobra lēmumu lietā Nr.2024-16-01 tiesībsargs atzīts par pieaicināto personu un aicināts līdz 2024.gada 7.novembrim rakstveidā izteikt viedokli par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105.panta pirmajiem trim teikumiem, tostarp sniedzot viedokli par to, vai likumdevēja izvēlētais līdzeklis uzskatāms par visatbilstošāko apstrīdēto normu leģitīmo mērķu sasniegšanai, kā arī par citiem jautājumiem, kuriem pēc tiesībsarga ieskata varētu būt nozīme lietā.

Ievērojot iepriekš minēto, ar šo tiesībsargs vērs Satversmes tiesas uzmanību uz turpmāk secīgi izklāstītajiem argumentiem un apsvērumiem, kuriem varētu būt nozīme lietā Nr.2024-16-01.

Latvijas Republikas Saeima, turpmāk – Saeima, 2016.gada 21.aprīlī ir pieņēmusi “Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas

ierīču un to šķidrumu aprites likumu”, turpmāk – Tabakas likums. 2024.gada 11.javārī Saeima pieņēma likumu “Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā”, turpmāk – Grozījumi Tabakas likumā.

SIA “Pro Vape”, turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja, ar pieteikumu, turpmāk – Pieteikums, ir vērsusies Satversmes tiesā un lūgusi atzīt virkni Tabakas likuma un Grozījumu Tabakas likumā normu par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmes, turpmāk – Satversme, 1.pantam un 105.panta pirmajiem trim teikumiem.

1. Apstrīdētās tiesību normas

Ar Grozījumu Tabakas likumā 4.pantu Tabakas likuma 3.panta (Ierobežojumi tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un uzpildes tvertņu laišanai tirgū) pirmā daļa tika papildināta ar 8.punktu šādā redakcijā:

“8) elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumus un tabakas aizstājējproduktus, kas satur aromatizētājus, izņemot aromatizētājus, kas rada tabakas smaržu vai garšu. Atļautie aromatizētāji, kas rada tabakas smaržu vai garšu, ir noteikti šā likuma pielikumā.”

Ar minētajiem grozījumiem Tabakas likuma 3.panta otrās daļas 4.punkts izteikts šādā redakcijā:

“4) smēķēšanai paredzētu tabakas izstrādājumu, arī jaunieviestu tabakas izstrādājumu, sastāvā ir piedevas, kas atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu, tajā skaitā mentols, tā analogi un geraniols;”

Grozījumu Tabakas likuma 19.pants paredz Tabakas likuma papildināšanu ar pielikumu, kurā ietverts tādu aromatizētāju saraksts, kuri rada tabakas smaržu vai garšu un kurus atļauts pievienot elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem un tabakas aizstājējproduktiem.

Tabakas likuma 3.panta piektās daļas 3.punkts noteic, ka elektroniskās smēķēšanas ierīces, uzpildes tvertnes un nikotīnu saturošu vai nesaturošu šķidrumu atļauts laist tirgū tikai tad, ja:

“3) nikotīnu saturošs vai nesaturošs šķidrums nesatur šā panta otrās daļas 1., 2., 3., 4. un 5.punktā norādītās piedevas;”

Tātad Pieteikuma iesniedzēja apstrīd Tabakas likuma un Grozījumu Tabakas likumā normas, kas paredz ierobežojumus tādu elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumu un tabakas aizstājējproduktu, kas satur aromatizētājus, izņemot aromatizētājus, kas rada tabakas smaržu vai

garšu, laišanu tirgū, turpmāk arī – Apstrīdētās normas, atbilstību Satversmes 105.panta pirmajiem trim teikumiem.

2. Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 105.pantā garantēto pamattiesību ierobežojuma raksturojums

Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības uz īpašumu ir visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas.¹ Minētā konstitucionālā ranga garantija ietver īpašnieka tiesības izmantot viņam piederošo īpašumu pēc saviem ieskatiem, kā arī gūt no tā ekonomisku labumu.² Satversmes tiesa savā praksē ir norādījusi, ka tiesību uz īpašumu tvērumā ietilpst arī personas tiesības veikt komercdarbību³ un valsts iejaukšanās komercdarbības veikšanā ierobežo tiesības uz īpašumu.⁴

Tiesībsargs vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka lietā Nr.2024-16-01 sākotnēji nozīme piešķirama Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojuma vērtējumam pēc būtības.

Pieteikuma iesniedzēja Pieteikumā norāda, ka tā ir viena no Eiropā lielākajām elektronisko smēķēšanas ierīču, to uzpildes tvertņu, to šķidrumu un tabakas aizstājējproduktu, tai skaitā nikotīna spilventiņu, turpmāk – Produkts, ražotājām un izplatītājām.⁵ Tiek norādīts, ka ar Apstrīdētajām normām viena no Produkta galvenajām piedevām (arī būtiskajām piedevām⁶) – aromatizētāji, turpmāk Produktos vairs nevarēs tikt iekļauti, kas tādejādi Pieteikuma iesniedzējas uzņēmējdarbību Latvijā efektīvi apturēs,⁷ to efektīvi aizliegs un izbeigs.⁸ Pieteikuma iesniedzēja uzsver, ka visos tās ražotajos un izplatītajos Produktos aromatizētāji kā piedeva ir pievienota, ko pamato tas, ka: "Šī ir viena no svarīgākajām Produktu sastāvdaļām, jo tas ir vienīgais veids, kādā Produktiem vispār ir smarža un garša, kas tiem citādāk, atšķirībā no tradicionālajiem tabakas produktiem, nepiemīt."⁹ Pieteikumā Pieteikuma iesniedzēja arī uzsver, ka: "[..] tās Produkti satur

¹ Sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu.

² Sk. Satversmes tiesas 2024. gada 3. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-44-01 14.2.punktu.

³ Sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.1. punktu, Satversmes tiesas 2022. gada 28. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2019-28-0103 18.1. punktu.

⁴ Sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 26.punktu, Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 10.2. punktu.

⁵ Sk. Pieteikuma 1.punktu.

⁶ Sk. Pieteikuma 46.punktu.

⁷ Sk. Pieteikuma 4.punktu.

⁸ Sk. Pieteikuma 46.punktu.

⁹ Sk. Pieteikuma 87.punktu.

nikotīnu jeb atkarību izraisošu vielu.”¹⁰ Pati Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka ar Apstrīdētajām normām Produktu klāsts tiek samazināts “[..] līdz absolūtam minimumam.”¹¹

Tabakas likuma 1.panta 1.punkts tieši noteic, ka aromatizētāji ir piedeva, kas rada smaržu un garšu. Arī Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2014/40/ES par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz tabakas un saistīto izstrādājumu ražošanu, noformēšanu un pārdošanu un ar ko atceļ Direktīvu 2001/37/EK, turpmāk – Direktīva 2014/40/ES, 2.panta 24)apakšpunkts noteic, ka aromatizētājs ir piedeva, kas rada smaržu vai garšu. Tabakas likuma 1.panta 7.punktā likumdevējs ir ietvēris elektroniskās smēķēšanas ierīces legāldefinīciju. Lietā Nr.2024-16-01 nav strīda par to, ka ar Apstrīdētajām normām netiek liegta elektronisko smēķēšanas ierīču izgatavošana un izplatīšana, ja ievēroti visi normatīvajos aktos ietvertie saistošie noteikumi. No tā secināms, ka Pieteikuma iesniedzējai netiek liegta elektronisko smēķēšanas ierīču, to uzpildes tvertņu, to šķidrumu un tabakas aizstājējproduktu ražošanas un izplatīšana. Apstrīdētās normas paredz aizliegumu no 2025.gada 1.janvāra Latvijas tirgū laist elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumus un tabakas aizstājējproduktus, kas satur aromatizētājus, izņemot aromatizētājus, kas rada tabakas smaržu vai garšu. Tādejādi likumdevējs ir sašaurinājis Pieteikuma iesniedzējas izvēles brīvību ražoto un izplatīto Produktu klāsta noteikšanā un realizācijā Latvijā, bet ne noteicis aizliegumu nodarboties izvēlētajā komercdarbības jomā kopumā. Jāuzsver, ka tiesībsargs pievienojas arī Saeimas atbildes rakstā, turpmāk – Saeimas atbildes raksts, norādītajam, ka Apstrīdētās normas Pieteikuma iesniedzējai neliedz ražot elektroniskās smēķēšanas ierīces, to uzpildes tvertnes, to šķidrumus un tabakas aizstājējproduktus un sūtīt tranzītā vai eksportēt uz ārvalstīm, kurā aromatizētāju kā piedevu pievienošana ir atļauta plašāk vai regulēta citādi.¹²

Tiesībsargs vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka Pieteikuma iesniedzējai, neatkarīgi no Apstrīdēto normu esamības un satura, ir tiesības pašlaik un arī pēc 2025.gada 1.janvāra Latvijas tirgū laist elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumus un tabakas aizstājējproduktus, kas nesatur aromatizētājus vai satur tādus aromatizētājus, kas rada tabakas smaržu vai garšu. Elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem un tabakas aizstājējproduktiem, īpaši ievērojot Tabakas likuma 1.panta 7. un 8.punkta noteikumus, nav izvirzīta nepieciešamība vai prasība pēc aromatizētāju klātbūtnes. Arī Direktīvas 2014/40/ES preambulas 47.apsvērums norāda, pirmkārt, uz to, ka aromātu esamība elektronisko cigarešu vai to uzpildes flakonu kontekstā ir tikai viens no

¹⁰ Sk. Pieteikuma 81.punktu.

¹¹ Sk. Pieteikuma 215.punktu.

¹² Sk. Saeimas atbildes raksta 25.lpp.

aspektiem, kas, otrkārt, ir pakārtots jautājums. Proti, elektronisko cigarešu un to uzpildes flakonu aromatizēšanai Direktīvā 2014/40/ES ir piešķirta pakārtota loma, jo tajā noregulēti, pirmkārt, elektronisko cigarešu un uzpildes flakonu ražotājiem un importētājiem paredzētie informēšanas pienākumi, nikotīnu saturošu šķidrumu tilpuma, koncentrācijas, sastāvdaļu tīrības, nikotīna izdales devas nemainīguma noteikumi, kā arī citi aspekti. Atļaujas apsvēršana aromatizētu izstrādājumu laišanai tirgū Direktīvas 2014/40/ES preambulas 47.apsvēruma izpratnē ir atstāta dalībvalstu ziņā, tomēr nosakot: a) nepieciešamību paturēt prātā to, ka aromatizēti izstrādājumi var piesaistīt jauniešus un nesmēķētājus; b) nepieciešamību aromatizētu izstrādājumu aizliegumu pamatot.

Apstrīdēto normu kontekstā ir jānorāda arī tas, ka ar tām nekādā mērā netiek ierobežotas Pieteikuma iesniedzējas tiesības ražot un izplatīt nikotīnu saturošas elektroniskās smēķēšanas ierīces, to uzpildes tvertnes, to šķidrumus un tabakas aizstājējproduktus, tai skaitā nikotīna spilventiņus, ja vien tiek ievēroti noteikumi, kas attiecināti uz aromatizētāju klātbūtni atbilstoši Grozījumu Tabakas likuma regulējumam. Tādejādi ar Apstrīdētajām normām, izmantojot elektroniskās smēķēšanas ierīces, to uzpildes tvertnes, to šķidrumus un tabakas aizstājējproduktus, netiek liegtas arī indivīdu iespējas uzņemt nikotīnu, ja tiem ir tāda vēlme pašnoteikšanās brīvības ietvaros.

Tātad secināms, ka ar Apstrīdētajām normām:

- Pieteikuma iesniedzējas uzņēmējdarbība netiek apturēta, aizliegta vai izbeigta;
- tiek noteikti papildu ierobežojumi aromatizētāju kā piedevu izmantošanai Latvijas tirgū no 2025.gada 1.janvāra pieejamajos elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumos un tabakas aizstājējproduktos, izņemot aromatizētājus, kas rada tabakas smaržu vai garšu;
- Pieteikuma iesniedzējai netiek liegtas tiesības pašlaik un arī pēc 2025.gada 1.janvāra Latvijas tirgū laist elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumus un tabakas aizstājējproduktus, kas nesatur aromatizētājus vai satur tādus aromatizētājus, kas rada tabakas smaržu vai garšu;
- netiek liegta Pieteikuma iesniedzējai pašlaik un arī pēc 2025.gada 1.janvāra ražot elektroniskās smēķēšanas ierīces, to uzpildes tvertnes, to šķidrumus un tabakas aizstājējproduktus un sūtīt tranzītā vai eksportēt uz ārvalstīm, kurā aromatizētāju kā piedevu pievienošana ir atļauta plašāk vai regulēta citādi nekā Latvijā;
- Pieteikuma iesniedzējai ir ierobežotas Satversmes 105.pantā noteiktās pamattiesības tiktāl, ciktāl komercdarbības ietvaros noteikts aizliegums no 2025.gada 1.janvāra laist tirgū Latvijā elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumus un tabakas aizstājējproduktus, kas satur aromatizētājus, izņemot aromatizētājus, kas rada tabakas smaržu vai garšu.

3.Pieteikuma iesniedzējai noteiktā pamattiesību ierobežojuma atbilstības Satversmes 105.panta pirmajiem trim teikumiem izvērtējums

Satversmes 105.panta pirmie trīs teikumi tieši noteic, ka: “Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu.” Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, lai izvērtētu Satversmes 105.pantā noteikto pamattiesību ierobežojuma atbilstību Satversmei, ir jānoskaidro, vai tas ir noteikts ar likumu, vai tas noteikts legītīma mērķa labad un vai tas atbilst samērīguma principam.¹³

3.1 Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu

Satversmes tiesa ir noteikusi, ka, vērtējot tiesību uz īpašumu konstitucionalitāti, vispirms ir jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu un tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.¹⁴ Kā, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi¹⁵, savulaik norādījusi Latvijas konstitucionālā tiesa, tad pamattiesību ierobežojums atbilst kritērijam “noteikts saskaņā ar likumu”, ja: a) tas noteikts nacionālajās tiesībās; b) šāds likums personai ir pieejams; c) tas ir pietiekami skaidri formulēts.¹⁶

Pieteikuma iesniedzēja Pieteikumā ir norādījusi¹⁷, ka Apstrīdētās normas ir izsludinātas un ir publiski pieejamas atbilstoši normatīvo aktu noteikumiem, kā arī tās ir pietiekami skaidri formulētas un Pieteikuma iesniedzējai saprotamas tiktāl, ciktāl tas nepieciešams no tām izrietošo tiesību un pienākumu satura un apjoma izpratnei un piemērošanas tiesisko seku paredzēšanai. Tādejādi lietā Nr.2024-16-01 nav strīda par to, ka Apstrīdētās normas ir pienācīgā kārtībā izsludinātas, publiski pieejamas un skaidri un saprotami formulētas.

No Pieteikuma var secināt, ka Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka likumdevējs, izstrādājot Apstrīdētās normas, nav ievērojis tiesību virsvadības un citus vispārējos tiesību principus, nav

¹³ Sk. Satversmes tiesas 2013.gada 1.marta sprieduma lietā Nr.2012-07-01 15.punktu un tajā ietverto atsauci uz Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 22. punktu.

¹⁴ Sk. Satversmes tiesas 17.punktu un tajā ietverto atsauci uz Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 17. punktu.

¹⁵ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus: *The Sunday Times v United Kingdom*, judgment of 26 April 1979, Series A, no. 30, para 49; *Silver and 14 others v The United Kingdom*, judgment of 25 March 1983, Series A, no. 61, para 86, 87, 88; no Satversmes tiesas 2009. gada 4. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-12-01

¹⁶ Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 4. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-12-01 10.1.punktu.

¹⁷ Sk. Pieteikuma 95.punktu.

veicinājis privātpersonu uzticēšanos valstij un tiesībām¹⁸ un likumdošanas procesā ir pārkāpis labas likumdošanas principu.¹⁹

Tiesībsargs vērs Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka likumdevēja darbs likumdošanas procesā vērtējams ne tikai pēc formāliem kritērijiem, piemēram, pieņemamās normas apspriešanai limitētais laiks, steidzamība, priekšlikumu iesniegšana noslēdzošajos likumdošanas etapos, vien, bet vērā ir jāņem arī katra likumdošanas aspekta atbilstība normatīvajam regulējumam, labas likumdošanas un prakses principam pēc būtības. Proti, vai attiecīgie piemērotie formālie kritēriji un instrumenti ir bijuši pietiekami, lai katrā no likumdošanas etapiem tiktu sasniegts to pastāvēšanas pamatā esošais mērķis. Šajā kontekstā ir jāakcentē tas, ka, piemēram, Satversmes tiesa ir norādījusi, ka pat normas apspriešana ļoti īsā laikā var tikt atzīta par tādu, kas pieņemta ievērojot normatīvajos aktos noteikto kārtību un procedūru.²⁰ Arī fakts, ka likumprojekts pieņemts, piemēram, steidzamības kārtībā, pats par sevi nekalpo tam, lai varētu konstatēt atkāpes no normatīvo aktu pieņemšanai paredzētajiem noteikumiem.²¹ Tiesībsargs uzskata, ka Pietecējas pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes vērtēšanas kontekstā ir nozīmīgi atsaukties uz Satversmes tiesas praksē atzīto, ka: "Saskaņā ar Saeimas kārtības rulli likumprojekta izskatīšanas gaitā attiecīgu pantu, tā daļu vai grozījumus tiesību normā var iekļaut gan otrajā, gan trešajā lasījumā."²² Nav mazsvarīgi akcentēt arī to, ka: "Satversmes tiesa jau iepriekš ir secinājusi, ka Saeima ir tiesīga otrajā lasījumā pieņemt normas arī attiecībā uz tādu jautājumu, kuru sākotnēji iesniegtajā likumprojektā regulēt nebija paredzēts".²³ Tādejādi secināms, ka likumdevēja darbs vienlaikus vērtējams kā no formālās, tā arī saturiskās puses, ņemot vērā likumdošanas etapu un instrumentu pastāvēšanas mērķu sasniegšanu vērtējamo tiesību normu kontekstā.

Tiesiski nozīmīgie faktiskie apstākļi liecina par to, ka Apstrīdēto normu kontekstā nav vērojamas atkāpes no likumdošanas procesu regulējošajām tiesību normām, labas likumdošanas principa, tiesību virsvadības un citu vispārējo tiesību principu noteikumiem. Saeimas atbildes rakstā pamatoti akcentēts²⁴ tas, ka darbs pie Tabakas likuma un Grozījumu Tabakas likumā izstrādes kopumā norisinājies divos Saeimas sasaukumos. Kā saudzīgāku un alternatīvu deviņu Saeimas deputātu iepriekš piedāvātajiem grozījumiem, Saeimas Sociālo un darba lietu komisija jau

¹⁸ Sk. Pieteikuma 97.punktu.

¹⁹ Sk. Pieteikuma 119.punktu.

²⁰ Sk. Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 17.punktu

²¹ Sk. Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 17.punktu

²² Sk. Satversmes tiesas 2008.gada 16.decembra sprieduma lietā Nr.2008-09-0106 6.5.punktu.

²³ Sk. Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 17.punktu

²⁴ Sk. Saeimas atbildes raksta 5.-9.lpp.

2020.gada 26.novembrī iesniegusi Saeimai likumprojektu Nr.867/Lp13, padziļināta diskusija par aromatizētāju un piedevu izmantošanas ierobežošanu ir aizsākusies jau otrajā lasījumā, bet galīgo noformējumu tā guvusi Apstrīdēto normu veidolā trešajā lasījumā. Arī Satversmes tiesa, atsaucoties uz savu iepriekšējo praksi, ir norādījusi, ka: “Saeimas kārtības rullis ievērojamu likumprojekta sagatavošanas darba daļu uztic Saeimas komisijām. Atbildīgā komisija nodrošina, ka likumprojekts izskatīšanai Saeimas sēdē tiek sagatavots pilnvērtīgi.”²⁵ Minēto tieši ataino Saeimas kārtības rullja 86.panta pirmā daļa, kas noteic, ka: “Nevienu likumprojektu nedrīkst iekļaut darba kārtībā un izskatīt Saeimas sēdē, pirms tas nav izskatīts atbildīgajā komisijā. Atzinumu un anotāciju par likumprojektu atbildīgā komisija iesniedz Prezidijam. Atzinumu un anotāciju nekavējoties izsniedz deputātiem.” Šāds regulējums apliecina atbildīgās Saeimas komisijas obligāto iesaisti likuma teksta izstrādē.²⁶ Tiesiski nozīmīgie faktiskie apstākļi liecina, ka tādejādi likumdošanas procesā ir uzklaustātas ieinteresētās puses, notikusi pienācīga diskusija un priekšlikumi ir tikuši apspriesti, kā arī atbildīgā Saeimas komisija ir rīkojusies atbilstoši normatīvo aktu noteikumiem.

Tātad secināms, ka Pieteikuma iesniedzējas Satversmes 105.panta pirmajos trīs teikumos noteikto pamattiesību ierobežojums ir ticis noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

3.2 Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojuma legitīmais mērķis

Tabakas likuma legitīmais mērķis, ievērojot tā 2.panta pirmās daļas noteikumus: “[..] ir aizsargāt sabiedrības veselību, tostarp cilvēku tiesības dzīvot tīrā un labvēlīgā, ar smēķēšanai paredzētu tabakas izstrādājumu un augu smēķēšanas produktu dūmiem, kā arī ar elektronisko smēķēšanas ierīču tvaiku nepiesārņotā vidē.” Grozījumu Tabakas likumā anotācijā norādīts, ka: “Līdz ar regulējuma paredzēšanu tabakas aizstājējproduktiem, tiks ierobežota šādu produktu brīva pieejamība sabiedrības mazaizsargātajām grupām, piemēram, bērniem un jauniešiem, kā arī nodrošinātas prasības, lai tirgū esošie aizstājējprodukti būtu droši un sabiedrība būtu informēta par to negatīvo ietekmi uz veselību.”²⁷ Pieteikuma iesniedzēja Pieteikumā Apstrīdēto normu legitīmo mērķi ir atainojusi sašaurinātā veidā, jo virknē gadījumū to īpaši sasaista ar nepilngadīgu interešu aizsardzību²⁸ vai attiecina to uz nelegālo tirgus daļu un administratīvajiem pārkāpumiem.²⁹

²⁵ Sk. Satversmes tiesas 2024. gada 3. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-44-01 17.2.punktu

²⁶ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: TNA, 2004, 94.lpp.

²⁷ Sk. Grozījumu Tabakas likumā anotāciju, 1.lpp.

²⁸ Sk. Pieteikuma 163.punktu.

²⁹ Sk. Pieteikuma 200.punktu.

Tiesībsargs vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka gan Tabakas likuma, gan arī Grozījumu Tabakas likumā leģitīmais mērķis, pirmkārt, ir visas sabiedrības veselības aizsardzība un, otrkārt, tā ir arī katra indivīda un īpaši bērnu un jauniešu veselības aizsardzība. Tādejādi Apstrīdēto normu leģitīmais mērķis ir plašāks un noteikti aptver ne tikai bērnu un jauniešu veselības aizsardzību, bet vienlaikus ir vērsts uz visas sabiedrības veselības aizsardzību kopumā.

Satversmes 111.pants noteic, ka: "Valsts aizsargā cilvēku veselību un garantē ikvienam medicīniskās palīdzības minimumu." Satversmes tiesa, analizējot Satversmes 111.pantu, ir uzsvērusi, ka ar to saprotams valsts pienākums ievērot, aizsargāt un nodrošināt personas tiesības uz veselību, kas izpaužas trīs aspektos: 1) valstij ir jāatturas no iejaukšanās personas tiesībās un brīvībās, kas nozīmē arī atturēšanos no arī tādām darbībām, kas ierobežo katras personas iespējas pašai rūpēties par savas veselības aizsardzību; 2) valstij ir jāaizsargā persona no citu privātpersonu iejaukšanās tās pamattiesību īstenošanā; 3) valstij ir jāveic konkrēti pasākumi pamattiesību īstenošanai.³⁰

Direktīvas 2014/40/ES 21.apsvēruma tieši atspoguļo tās mērķi, proti, veicināt netraucētu tabakas un ar to saistīto izstrādājumu iekšējā tirgus darbību, par pamatu ņemot augsta līmeņa veselības, īpaši jauniešu veselības, aizsardzību. Augsts cilvēku, īpaši jauniešu, veselības aizsardzības līmenis kā vērtība norādīts arī Direktīvas 2014/40/ES 1.pantā, bet elektronisko cigarešu kontekstā īpaši uzvērts, ka aromatizētāji elektroniskajās cigaretēs var piesaistīt jauniešus un nesmēķētājus (47.apsvēruma). Direktīva 2014/40/ES ir pieņemta un iedzīvināta tostarp arī, lai Eiropas Savienība pildītu pienākumus, ko tai uzliek PVO Vispārējā konvencija par tabakas uzraudzību, turpmāk – Konvencija. Konvencijā, kas Latvijā ir stājusies spēkā 2005.gada 11.maijā, pirmkārt, puses ir apņēmušās "[...] piešķirt prioritāti savām tiesībām aizsargāt sabiedrības veselību [...]" un nostiprinājušas vienu no prioritārajiem mērķiem – aizsargāt esošās un nākotnes paaudzes no postošām veselības sekām.

Ar Apstrīdētajām normām, liedzot elektroniskajās cigaretēs pievienot aromātus, izņemot tādus, kas rada tabakas garšu vai smaržu, likumdevējs aizsargā visas sabiedrības un īpaši jauniešu veselību. Vienlaikus ar minēto, ar Apstrīdētajām normām likumdevējs pilda arī pienākumu ievērot, lai pieņemtie normatīvie akti aizsargātu bērna likumiskās intereses iespējami labākajā veidā.³¹

³⁰ Sk., Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 16.punktu, Satversmes tiesas 2010. gada 9. marta sprieduma lietā Nr. 2009-69-03 8.1. punktu

³¹ Sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 19.3.1.punktu

Kā minēts iepriekš, tad tiesībsargs vērs Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka Pieteikuma iesniedzēja Pieteikumā Apstrīdēto normu leģitīmo mērķi ataino sašaurināti un īpašu vērību piešķir tam, ka Produkts tiek legāli tirgots tikai pilngadīgām personām. Šajā kontekstā tiesībsargs norāda uz Jaunatnes likuma regulējumu, kura 1.pants noteic, ka jaunieši ir personas vecumā no 13 līdz 25 gadiem. Tādejādi Apstrīdēto normu leģitīmais mērķis – aizsargāt sabiedrības, īpaši bērnu un jauniešu veselības intereses, vienlaikus aptver kā pilngadīgas (jauniešus un arī par 25 gadiem vecākas personas), tā arī nepilngadīgas personas. Tas nozīmē, ka nav pamatoti pārlietu uzsvāru leģitīmā mērķa kontekstā attiecināt uz Produkta nelegālās aprites ierobežošanu, iespējamajiem likuma pārkāpumiem un citiem aspektiem, kam gan var būt nozīme kaitīgu vielu aprītē³², bet kuri izskatāmajā gadījumā ir pakārtoti sabiedrības, īpaši bērnu un jauniešu veselības aizsardzībai kā Apstrīdēto normu pieņemšanas leģitīmajam mērķim. Visas sabiedrības, jauniešu, kā arī patērētāju tiesību aizsardzība kā leģitīmais mērķis elektronisko cigarešu aprites ierobežošanā ir ticis atzīts par pienācīgu leģitīmo mērķi arī citviet.³³

Tātad secināms, ka Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis.

3.3 Ar Apstrīdētajām tiesību normām noteiktā pamattiesību ierobežojuma samērīgums

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka nolūkā izvērtēt pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, pirmkārt, jāpārbauda, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem šos mērķus var sasniegt.³⁴ Tiesībsargs vērs Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka ar Apstrīdētajām normām izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai un ar šo regulējumu leģitīmo var sasniegt. Apstrīdētās normas liedz komercdarbības ietvaros no 2025.gada 1.janvāra laist tirgū Latvijā elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumus un tabakas aizstājējproduktus, kas satur aromatizētājus, izņemot aromatizētājus, kas rada tabakas smaržu vai garšu.

Tiesībsargs pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajam³⁵, ka ar Apstrīdētajām normām, liedzot laist tirgū Latvijā elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumus un tabakas aizstājējproduktus, kas satur aromatizētājus, izņemot aromatizētājus, kas rada tabakas smaržu vai garšu, tiek mazināta

³² Sal., skat. Igaunijas Augstākās tiesas Konstitucionālās palātas 1996.gada 20.decembra sprieduma lietā Nr. 3-4-1-3-96, 6.punktu

³³ Sk. Austrijas Konstitucionālās tiesas 2017.gada 14.marta sprieduma lietā Nr. G164/2016-12 secinājumu daļas 2.4.5.punktu (38.lpp.).

³⁴ Sk. Satversmes tiesas 2024. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-09-0106 21. punktu

³⁵ Sk. Saeimas atbildes raksta 17.lpp.

Produkta pievilcība un vienlaikus patēriņš kopumā (īpaši jauniešu un bērnu vidū). Tiesībsargs papildus uzsver, ka ar ieviestajiem ierobežojumiem Produktam iespējams vai nu pilnīgs smaržas un garšas trūkums vai tikai tāda smarža un garša, kas atbilst tabakas garšai vai smaržai. Tādejādi patērētājam nikotīna uzņemšana netiek apvienota ar nikotīna uzņemšanai tradicionāli nesaistītām, pat veselīga produkta iespaidu radošām garšām vai smaržām. No tā secināms, ka ar Apstrīdētajām normām tiek iespējami mazināts risks maldināt patērētāju attiecībā uz Produkta lietošanas procesu un tā ietekmi, jo likumdevējs ir liedzis to turpmāk apvienot ar nikotīnu uzņemšanu tradicionāli nesaistītiem aromātiem vai garšām. Jāuzsver, kas šajā kontekstā Latvijas likumdevējs vienlaikus ir ņēmis vērā un vērtējis tos riska faktoros, kas īpaši minēti Direktīvas 2014/40/ES 47.apsvērumā – aromatizētāji elektroniskajās cigaretēs var piesaistīt jauniešus un nesmēķētājus. Tiesībsargs vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka pat pieejamības samazināšana pati par sevi, nemaz nerunājot par paša produkta satura izmaiņām, var būt pamats tā pievilcības un tādejādi arī patēriņa un negatīvās ietekmes uz sabiedrības un jauniešu veselību samazināšanai.³⁶ Tas nozīmē, ka tieša iedarbība uz Produkta saturu, liedzot piedevās izmantot aromatizētājus, izņemot tādus, kas rada tabakas smaržu vai garšu, noteikti ir atzīstama par piemērotu līdzekli legītīma mērķa sasniegšanai.

Tāpat secināms, ka likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai un ar to palīdzību šo mērķi patiesi var sasniegt.

Pamattiesību ierobežojuma samērīguma vērtēšanas ietvaros ir jāpārbauda arī tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami legītīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai legītīmos mērķus nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi.³⁷ Satversmes tiesa ir norādījusi, ka par saudzējošāku līdzekli atzīstams nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi var sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē un kurš no valsts un sabiedrības neprasa nesamērīgi lielu ieguldījumu.³⁸ Gadījumā, ja tiek konstatēts kaut viens mazāk privātpersonu ierobežojošs līdzeklis, ir pamats atziņai, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo pamattiesības.³⁹

³⁶ Sk. Austrijas Konstitucionālās tiesas 2017.gada 14.marta sprieduma lietā Nr. G164/2016-12 secinājumu daļas 2.4.6.1.punktu (38.lpp.).

³⁷ Sk. Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 19.punktu

³⁸ Sk. Satversmes tiesas 2021. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2020-59-01 22. punktu

³⁹ Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 17.2. punktu

Satversmes tiesai, vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmē noteiktajām pamattiesībām, nav uzdevums aizstāt likumdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu, taču tās kompetencē ietilpst pārbaudes veikšana par to, vai likumdevējs, ierobežojot personas pamattiesības, ir pienācīgi izvērtējis tādu alternatīvu līdzekļu esību, kuri pamattiesības aizskartu mazāk.⁴⁰ Konstitucionālajai tiesai ir tiesības norādīt uz alternatīvu līdzekļu pastāvēšanu⁴¹, bet ar to nav jāsaprot visa alternatīvo līdzekļu apzināšana.⁴²

Tiesībsargs vērs Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka, pirmkārt, legītimā mērķa kontekstā ir ārkārtīga nozīme tam, ka Produkta tirdzniecība un arī kaitīgā nikotīna lietošana ar Apstrīdētajām tiesību normām netiek aizliegta. Ar Apstrīdētajām tiesību normām likumdevējs ir ierobežojis aromatizētāju, izņemot tādu, kas rada tabakas smaržu vai garšu, pievienošanu elektronisko cigarešu šķidrumos. Otrkārt, aromāts kā piedeva, kuru tirgū nereti raksturo ar nikotīna uzņemšanu tradicionāli nesaistītas garšas un smaržas, kas noteiktos apstākļos var radīt pat veselīga produkta iespaidu, Produktu tieši un specifiski padara pievilcīgu no tā īpašību viedokļa. Īpašu pievilcību Produkts ar aromatizētāju palīdzību iegūst tieši mazāk aizsargāto sabiedrības locekļu, piemēram, bērnu un jauniešu vidū, kuru aizsardzība ir valsts prioritārs pienākums.

Tā kā legītimais mērķis ir sabiedrības (īpaši bērnu un jauniešu) veselības aizsardzība, tad līdzeklis, ar kuru Latvija atsakās no aromātiem, kas rada vai var radīt ar nikotīna uzņemšanu tradicionāli nesaistītu un pat veselīga produkta vai preces iespaidu caur noteiktu aromātu, ir vienīgais piemērotais. Tiesībsargs vērs Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka pamattiesību ierobežojuma samērīguma kontekstā, jāvērtē to, vai legītimos mērķus nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Tātad izskatāmajā lietā ir jāpārbauda, vai pastāv likumdevēja izvēlētajam līdzeklim pilnīgas alternatīvas un tikpat iedarbīgs līdzeklis. Ar to jāsaprot tāds līdzeklis, kas pilnībā un tikpat efektīvi var aizstāt likumdevēja izvēlēto līdzekli. Tiesībsargs uzskata, ka Produkta piedevu (aromatizētāju) radītās pievilcības patērētājos mazināšana nav tikpat lielā mērā un kvalitātē iespējama un pieejama ne ar vienu citu saprātīgu līdzekli. Šajā kontekstā ir jāuzsver, ka likumdevējs Apstrīdētās normas ir ieviesis kā daļu no plašāka pasākuma kopuma, lai mazinātu nikotīna patēriņu un aizsargātu sabiedrības veselību, taču specifiski paredzējis aromatizētāju, izņemot tādu, kas rada tabakas smaržu vai garšu, aizliegumu, lai tieši un nepastarpināti mazinātu vienu no būtiskākajiem Produkta pievilcības, popularitātes un patēriņa katalizatoriem. Neviena cits

⁴⁰ Sk. Satversmes tiesas 2010. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2009-85-01 19. punktu

⁴¹ Sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 14.3. punktu

⁴² Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 17.2. punktu

alternatīvs līdzeklis nevar nodrošināt tikpat efektīvu Produkta pievilcības, patēriņa un negatīvo seku uz sabiedrības un indivīdu veselību samazinājumu, jo tieši nespēj mainīt Produkta saturu.

Tiesībsargs īpaši vērš Satversmes tiesas uzmanību uz vēl vienu būtisku apsvērumu. Proti, jau tradicionālo tabakas produktu, kas satur nikotīnu un ir kaitīgi cilvēkiem un sabiedrībai kopumā, kontekstā ir atzīts, ka to lietošanas paradumi ir izveidojušies gadsimtu gaitā un patērētāju atkarība un ieradumi ir ilglaicīgi nodrošinājuši noturīgu kaitīgo vielu pieprasījumu par spīti dažādiem aizliegumiem un ierobežošanas centieniem.⁴³ Pie apstākļiem, kuros tradicionālā nikotīna uzņemšana ir ar tik noturīgu raksturu, tādu produktu turpmāka pieejamība tirgū, kuri nikotīna uzņemšanu apvieno ar pievilcīgāku, nikotīna uzņemšanai netradicionālu un neraksturīgu aromātu vai garšu, kas noteiktos apstākļos var radīt patērētājos maldīgu priekšstatu par produkta lietošanas kaitīgumu, nav pieļaujama. Šajā kontekstā ir jānorāda arī uz Austrijas Konstitucionālās tiesas atziņu, kas var tikt attiecināta uz elektroniskajām cigaretēm kā produktu kopumā, ka: "Šie produkti var veicināt smēķēšanas rituālu praksi, kas ir galvenais ar smēķēšanu saistītās psiholoģiskās atkarības pamatā."⁴⁴

Tādejādi tieši tādu aromatizētāju aizliegums, kas atšķiras no tradicionāli nikotīnu uzņemšanā klātesošā aromāta vai garšas un noteiktos apstākļos var vairot nikotīna uzņemšanu vai kropļot patērētāju izpratni par produktu un tā ietekmi uz veselību, ir vienīgais līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai, kam nav pilnvērtīgas alternatīvas.

Tātad secināms, ka nepastāv citi saudzējošāki un Apstrīdētajām normām pilnībā alternatīvi līdzekļi, kas būtu piemēroti un tikpat efektīvi leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, lai konstatētu, vai apstrīdētā norma ir atbilstoša jeb proporcionāla, ir jānoskaidro, vai labums, ko sabiedrība iegūst, ierobežojot privātpersonas tiesības, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.⁴⁵ Tātad ir jānoskaidro, vai ar Apstrīdētajām normām noteiktais aromatizētāju aizliegums dod sabiedrībai lielāku labumu par Pieteikuma iesniedzēja īpašuma tiesībām nodarīto zaudējumu.

Tiesībsargs šajā kontekstā, pirmkārt, atkārtoti vērš Satversmes tiesas uzmanību uz Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 105.pantā garantēto pamattiesību ierobežojuma raksturojumu, no kura

⁴³ Sk. Lietuvas Konstitucionālās tiesas 1997.gada 13.februāra sprieduma 18.lpp.

⁴⁴ Sk. Austrijas Konstitucionālās tiesas 2017.gada 14.marta sprieduma lietā Nr. G164/2016-12 secinājumu daļas 2.4.6.4.punktu (39.lpp.).

⁴⁵ Sk. Satversmes tiesas 2010.gada 30. marta sprieduma lietā Nr.2009-85-01 20.punktu

secināms, ka Pieteikuma iesniedzējas uzņēmējdarbība netiek izbeigta un visu aromatizētāju, izņemot tādu, kuri rada tabakas smaržu vai garšu, pievienošanas elektroniskajām cigaretēm paredzētajos šķidrums aizliegums attiecas tikai uz to Produktu daļu, ko paredzēts laist tirgū Latvijā, bet ne ārpus Latvijas teritorijas. Pieteikuma iesniedzēja joprojām ir un būs tiesīga ražot un Latvijā izplatīt tādus elektronisko cigarešu šķidrumus, kuriem vai nu nav pievienoti aromatizētāji, vai arī tādus, kuriem pievienots tikai tabakas smaržu vai garšu radošs aromatizētājs. No tā secināms, ka Pieteikuma iesniedzēja varēs turpināt nodarboties ar uzņēmējdarbību, taču ar Apstrīdētajām normām tiks ierobežots Produktu sortiments Latvijas tirgum tikai pievienojamo piedevu (aromatizētāju) ziņā. Tādejādi, īpaši ņemot vērā pašas Pieteikuma iesniedzējs norādi Pieteikumā⁴⁶, par darbību, kas neaprobežojas ar Latvijas teritoriju vien, Apstrīdētās normas nerada pamatu uzņēmējdarbības izbeigšanai.

Otrkārt, ir būtiski norādīt, ka Produkts, ko ražo un izplata Pieteikuma iesniedzēja, joprojām varēs saturēt nikotīnu, kas atbilstoši Tabakas likuma 1.panta 18.punkta noteikumiem, ir — nikotīna alkaloīdi, spēcīga nervu sistēmu apdraudoša inde, kas izraisa pieradumu un atkarību no tās. Šajā kontekstā ir jāuzsver, ka ne tikai zinātnē, bet arī tiesu praksē ir atzīts, ka nikotīns viegli nokļūst asinīs un izraisa dažādas bioķīmiskas un bioelektriskas izmaiņas smadzenēs, nervu sistēmā, sirdī un asinsvados, kā arī iedarbojas uz cilvēka endokrīno sistēmu.⁴⁷ Minētais rada pamatu uzskatam, ka nepelna ievēribu Pieteikuma iesniedzējas Pieteikumā ietvertais salīdzinājums starp cigaretēm un elektroniskajām cigaretēm no kaitīguma viedokļa, jo abos produktos klātesošais nikotīns ir kaitīga viela per se. Arī tiesu praksē ir atzīts, ka salīdzināmu vai pat vienādu ierobežojumu noteikšana elektroniskajām cigaretēm (ar vai bez nikotīna saturā) un tabakai vai tai pielīdzināmiem produktiem ir attaisnojama tieši no veselības risku viedokļa.⁴⁸ Ar Apstrīdētajām normām Pieteikuma iesniedzējai netiks liegta nikotīnu saturošu produktu ražošana un izplatīšana Latvijas teritorijā. Šajā kontekstā ir jānorāda, ka sabiedrības gūtā labuma un Pieteikuma iesniedzējai radīto ierobežojumu savstarpējā novērtējumā ir jāņem vērā arī citi objektīvi pastāvoši aspekti. Piemēram, jāņem vērā, ka kaitīga produkta izplatīšana, ko vairo tam pievienotie aromatizētāji, tiek vērtēta Latvijas iedzīvotāju skaita negatīva dabiskā pieauguma apstākļos kopš 1991.gada.⁴⁹

⁴⁶ Sk. Pieteikuma 1.punktu

⁴⁷ Sk. Lietuvas Konstitucionālās tiesas 1997.gada 13.februāra sprieduma 17.lpp.

⁴⁸ Sk. Austrijas Konstitucionālās tiesas 2017.gada 14.marta sprieduma lietā Nr. G164/2016-12 secinājumu daļas 2.6.3.punktu (41.lpp.).

⁴⁹ Sk. Iedzīvotāju skaits un tā izmaiņas. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaitis/247-iedzivotaju-skaitis-un-ta-izmainas?themeCode=IR>

Ievērojot iepriekš minēto, Tiesībsargs uzskata, ka sabiedrības (īpaši bērnu un jauniešu) veselības aizsardzības intereses un sabiedrība kopumā ar Apstrīdētajām normām gūs ievērojami lielāku labumu par Pieteikuma iesniedzējas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu. Aromatizētāju klāsta samazināšana Produktā būtiski mazinās tā pievilcību patērētāju (īpaši bērnu un jauniešu) vidū, jo nikotīna uzņemšana nebūs apvienota ar tai tradicionāli neraksturīgu garšu vai smaržu, kas nereti var kalpot pat par pamudinājumu Produkta lietošanas uzsākšanai vai radīt maldīgu priekšstatu par tā vai tā lietošanas procesa nekaitīgumu. Šis aspekts iegūst īpašu nozīmi attiecībā uz to sabiedrības daļu, kura iepriekš nav smēķējusi un tādejādi nikotīna uzņemšanu neasociē, pirmkārt, ar tabakas smaržu un garšu. Minētās sabiedrības daļas izpratne par nikotīna uzņemšanu, ja netiek liegta tabakai neraksturīgu smaržu vai garšu radošu aromatizētāju pievienošana elektroniskajās cigaretēs lietojamajiem šķidrumiem, empīriski veidojas sasaistē ar aromātiem, kuriem citkārt ir pat svaigumu vai veselību veicinošs raksturs. Tādejādi tiek kropļota patērētāju izpratne par produkta patieso dabu un ietekmi. Arī Austrijas Konstitucionālā tiesa ir norādījusi, ka veselības politikas mērķa nozīmīgums apvienojumā ar patērētāju un jauniešu aizsardzības aspektiem atsver to, cik nopietna ir iejaukšanās elektronisko cigarešu tirgotāju tiesībās.⁵⁰ Vienlaikus, respektējot indivīda pašnoteikšanās tiesības, Apstrīdētās normas neliedz un neliegs legālu iespēju Produktu lietot un nikotīnu uzņemt bez smaržas vai garšas vai ar tabakai raksturīgu smaržu vai garšu, kas izslēdz iespēju maldīgam priekšstatam par Produkta lietošanas procesu vai tā kaitīgo ietekmi. Ir jāuzsver arī tas, ka aromatizētāju neesamība nekavē Produkta lietošanu kā tādu, jo aromatizētāji ir piedevas, no kuru klātesamības nemainās iespējas Produktu patērēt vai Produktu izstrādāt.

Tiesībsargs pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajiem apsvērumiem attiecībā uz piesardzības principa nozīmi izskatāmajā lietā, kā arī papildus vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka piesardzības principam ir īpaša nozīme maz izpētītu produktu (neatkarīgi no nikotīna esamības sastāvā) izplatības ierobežošanas kontekstā arī no likumdevēja tiesībpolitiskās rīcības brīvības viedokļa.⁵¹ Tiesībsargs vēlas akcentēt arī citus aspektus. Pirmkārt, Produkts pats par sevi (pat bez aromatizētājiem) ir atzīstams par veselībai kaitīgu un to nenoliedz arī Pieteikuma iesniedzēja. Tas nozīmē, ka likumdevējam, ievērojot pienākumu rūpēties par sabiedrības veselību, personu pašnoteikšanās tiesības, personu tiesības uz īpašumu, ir jārikojas, lai līdzsvarotu

⁵⁰ Sk. Austrijas Konstitucionālās tiesas 2017.gada 14.marta sprieduma lietā Nr. G164/2016-12 secinājumu daļas 2.4.6.5.punktu (40.lpp.).

⁵¹ Sal., sk. Austrijas Konstitucionālās tiesas 2017.gada 14.marta sprieduma lietā Nr. G164/2016-12 secinājumu daļas 2.4.4.punktu (40.lpp.).

sabiedrības un tās atsevišķu indivīdu tiesības un intereses. Otrkārt, likumdevējs ir saistīts ar pienākumu periodiski apsvērt, vai attiecīgais spēkā esošais tiesiskais regulējums ir piemērots, efektīvs un vai to nebūtu jāpilnveido.⁵² Satversmes tiesas praksē ir atzīts, ka noteiktos apstākļos likumdevējam ir jāveic pastāvošā tiesiskā regulējuma grozīšana, lai varētu pienācīgi reaģēt uz mainīgajiem dzīves apstākļiem.⁵³ Likumdevējs Apstrīdēto normu kontekstā ir reaģējis uz acīmredzamu izaicinājumu vērtēt līdz šim Latvijā atļauto aromatizētāju klātbūtnes ietekmi uz kaitīgu produktu patēriņa pieaugumu, aromatizētāju un elektronisko cigarešu kaitīgumu un ietekmi uz sabiedrības veselību. Tādejādi likumdevējs ir pildījis pienākumu aizsargāt visas sabiedrības, kā arī tās mazāk aizsargātās daļas veselības intereses. Minētais katrā ziņā neatbrīvo likumdevēju no pienākuma arī turpmāk vērtēt esošā regulējuma atbilstību jaunākajām zinātnes atziņām un sabiedrības vajadzībām, kā arī veikt attiecīgas izmaiņas, ja tas nepieciešams.

Tātad Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs.

Ievērojot visu iepriekš minēto, Latvijas Republikas tiesībsargs vērš Latvijas Republikas Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka nesaskata “Grozījumu Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā” 4.panta, ciktāl ar to “Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma” 3.panta pirmā daļa papildināta ar 8.punktu un otrās daļas 4.punkts izteikts jaunā redakcijā, un 19.panta, kā arī “Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma” 3.panta piektās daļas 3.punkta, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3.panta otrās daļas 4.punktā norādītajām piedevām, neatbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105.panta pirmajiem trim teikumiem.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

* No 2024.gada janvāra Tiesībsarga biroja gatavotie dokumenti tiek formatēti, ievērojot pieklūstamības prasības personām ar uztveres un redzes traucējumiem.

⁵² Sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 16.2. punktu

⁵³ Sk. Satversmes tiesas 2015. gada 8. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-07-03 19. punktu